תלמוד בבלי · אחרונים · אור הישר · מסכתות קטנות

אור הישר על אבות דרבי נתן

הרב שמואל יצחק הילמן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אור הישר על אבות דרבי נתן

הרב שמואל יצחק הילמן

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אור-הישר-על-אבות-דרבי-נתן/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 4
פרק ג 5
פרק ד 5
פרק ה 5
פרק ו 5
פרק ז 5
פרק ח 5
פרק ט 6
פרק י 6
פרק יא 6
פרק יב 6
פרק יג 7
פרק יד 7
פרק טו 7
פרק טז 7
פרק יז 8
פרק יח 8
פרק יט 8
פרק כ 9
פרק כא 9
פרק כב 9
פרק כג 9
פרק כד 10
פרק כה 10
פרק כו 10
פרק כז 10
פרק כח 10
פרק כט 10
פרק ל 11
פרק לא 11
פרק לב 11
פרק לג 11
פרק לד 12
פרק לה 12
פרק לו 12
פרק לז 12
פרק לח 13
פרק לט 13
פרק מ 13
פרק מא 13

פרק א

עשר קללות נתקללה חוה באותה שעה כו'. בעירובין ד"ק ע"ב הוא בשם רב יצחק בר אבדימי, וע' פדר"א פי"ד ובב"ר פ"כ.

שם מכאן אמרו אל יוסיף אדם על דברים ששומע ר' יוסי אומר טוב עשרה טפחים שעומד ממאה אמה ונופל, ע' סנהדרין כ"ט סוף ע"א ובפדר"א פי"ג ובב"ר פי"ט.

שם מה חשב נחש הרשע באותה שעה אלך ואהרוג את האדם ואשא את אשתו כו', פי' הריגתו תהיה ע"י עצתו שיאכל מעץ הדעת, וקשה הלא הנחש כשהוא לעצמו חשב שאם תאכל תמות ואיך ישאנה, ונראה דלכן פירש"י בחומש בפסוק ואיבה אשית וז"ל אתה לא נתכוונת אלא שימות אדם כשיאכל הוא תחלה ותשא את חוה כו' ע"ש, ועפ"ז ניחא דאם הוא יאכל תחלה הרי ימות ותוכל אח"כ להנשא אל הנחש.

אמנם המהרש"א בסוטה ד"ט ע"ב הקשה על פירש"י אלו הלא מן הכתוב משמע שהסית חוה לאכול ממנו וא"כ גם היא תמות וע"ש מה שתירץ. ולעד"נ דחשבון הנחש היה נכון מאד וחשב בודאי דאע"ג דההסתה לאכילה היתה לשניהם יחד מ"מ הוא יאכל תחלה, לפ"מ דבעלה אמר לה דאכילה זו היא סם המות והנחש אמר לה דהוא מאכל המאיר את העינים כדכתיב ונפקחו עיניכם, ולכן קודם שתבא אצלה האכילה לפעולה הלא תהיה עדות שניהם בספק השקול עם מי הצדק, ולמען דעת האמת הגמור אין לה דרך אחרת רק לספר לבעלה אשר אמר הנחש ולהסיתו לאכילה כאשר הסיתה הנחש, ואם יאכל תחכה אותו יום ותראה אם נתקיים בו, ביום אכלך ממנו תמות, ואם לא ימות תאכל היא למחר, אבל כל זמן שהוא לא יאכל לא תרהיב היא עוז בנפשה לאכול ספק סם המות ואדם כשיאכל בודאי ימות באותו יום ואז ישאנה, כן היה חשבון הנחש, אכן לפ"מ דבעצתו הפריז על המדה לדבר על לבה או משום דנשים דעתן קלות לכן פעל עליה יותר עצת הנחש ואכלה קודם, ותתן גם לאישה עמה ויאכל, ולפמש"כ מה נמלצו דברי רש"י במה שהוסיף על האגדה לכתוב כשיאכל הוא תחילה.

פרק ב

הרחק מן הכיעור ומן הדומה לכיעור, ע' תוס' יבמות כ"ה סוף ע"ב וברבינו יונה לברכות ד"ג ובראב"ן סי' ש"ו וס"ס שי"א ובת' הריב"ש סי' תצ"ח ובת' חו"י סי' קכ"ב ובסמ"ע סי' ל"ז סק"כ וברמ"א אה"ע סי' י"ב ס"א ובט"ז וביאורי הגר"א שם.

פרק ג

ר' דוסתאי ב"ר ינאי אומר אם בררת וזרעת ברביעה ראשונה שוב לך וזרע ברביעה שניה כו', ע' פרשה ס"א סי' ג' ובתנחומא שם סי' ו'.
שם הוא היה אומר אם נתת פרוטה לעני שחרית ובא עני אחר ועמד לפניך ערבית תן לו כו', ע' מד"ר שם ובמדרש משלי סי' כ"ח.

פרק ד

כיון ששמע ריב"ז שלח וקרא לאנשי ירושלים ואמר להם בני מפני מה אתם מחריבין את העיר הזאת כו', ע' גיטין נ"ו ובמד"ר איכה פ"א סי' ל"א.

פרק ה

אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס כו' אנטיגנוס איש סוכו היו לו שני תלמידים כו', ע' רשב"ם ב"ב קט"ו ע"ב ובע"ז י"ט ע"א ובמה שהאריך בזה הרמב"ם בפיה"מ פ"י דסנהדרין וע"ע עקידה שער ס"א ושער ע"ג.

פרק ו

מה היה תחילתו של ר"א בן הורקנוס כו' ע' פדר"א פ"א ובב"ר פמ"ב.

פרק ז

וכל הבא ונכנס אכל ושתה וברך לשמים לפיכך נעשית לו נחת רוח וכל שהפה שואל מצוי בתוך ביתו של אברהם שנאמר ויטע אשל בבאר שבע, ע' סוטה ד"י ובב"ר פנ"ד סי' ו' ובתנחומא פ' נח סי' י"ד ושם פ' לך סי' י"ב ובמדרש תהלים סי' ק"י.

פרק ח

ואנכי פניתי הבית מתרפים ומה ת"ל ומקום לגמלים מלמד שלא נכנסו לבית לבן הארמי עד שפנו כל האלילים מפניהם כו', הנה הכא משמע דשתי דרשות חלוקות הן. דלכתחילה פנו רק את התרפים מן הבית להביא את אליעזר בתוך הבית וזה נדרש מקרא ואנכי פניתי הבית, אולם אכתי נשארו שארי אלילים ברפת או בחצר ולא רצו הגמלים להכנס עד שפינו גם מקומות אלו וזה נדרש מדכתיב ומקום לגמלים וע' בב"ר פרשה סמ"ך.

פרק ט

א"ל הקב"ה למשה אילו מלך נזף בה אילו אביה נזף בה כראוי היה לה שתכלם שבעת ימים אני שאני ממ"ה עאכו"כ לא דין הוא שתכלם י"ד יום אלא למענך מחול לה כו' ע"כ, הנה בקרא כתיב ואביה ירק ירק וגו' ועל זה בא הק"ו דהיה לה להכלם י"ד יום, מפני ששותפות הקב"ה באדם היא כפלים משותפות האב כדפי' ר"ת בתוס' זבחים ס"ט ובכ"מ ע"ש, ובברייתא דהכא הוסיף מלך שעונה דמרים דומה לבת מלך שאביה נזף בה, אמנם במסקנת הברייתא קשה דמסיק למענך מחול לה, שהיא נגד הברייתא דר' ישמעאל, דהכי תניא התם מדין ק"ו כיצד ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים ק"ו לשכינה י"ד יום אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון תסגר שבעת ימים כו', ומברייתא זו למדו בב"ק כ"ה ובב"ב קי"א דין דיו דאורייתא ע"ש. ולפי המבואר הכא לאו מדין דיו הוריד השי"ת עונשה מי"ד לשבעת ימים, אלא משום כבודו דמשה כדאמר בהדיא למענך מחול לה, ואיך נוכל ללמוד מזה דין דיו גם לעלמא בכל התורה וצ"ע כעת.

פרק י

הוא היה אומר כל מי שיאמר לי קודם שאכנס לגדולה זו הכנס רוצה אני שארד עמו עד לחייו כו', ע' ירושלמי פסחים פ"ו ה"א ובתוס' מנחות ק"ט סוף ע"ב.

פרק יא

אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה כו', אם מנבל עצמו על ד"ת כו', ע' ברכות ס"ג ע"ב ובנדה כ"ז ע"א ובמד"ר וישלח פרשה פ"א סי' ב'.

פרק יב

לכך נאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל, ע' עקידה שער ע"ד ושער פ"א. **שם** הוא היה אומר אם תבא לביתי אני אבא לביתך כו' אם אני כאן הכל כאן אם אני לית כאן מאן כאן כו', בתוספתא וירושלמי פרק בתרא דסוכה הגרסא באופן אחר, וע' מכילתא ס"פ יתרו ובמש"כ הגאון נצי"ב ז"ל בביאורו הרחב דבר פ' שמות ה' ג' ובמהרש"א לסוכה נ"ג ע"א ובמש"כ בחידושי שם.

פרק יג

ראה מה עשה אברהם למלאכי השרת שהלך ועשה להם שלשה שוורים ותשע סאין של סלת כו', וע' תנחומא פ' וירא סי' ד', ומה עשתה שרה אמנו מהני תשע סאין ע"ש בב"ר פמ"ח סי' י"ב.

פרק יד

ואמרו עליו על ריב"ז שלא הניח מקרא ומשנה כו' וכל המדות של חכמים כו', הנה נראה שאין זה מוסב על מדות האנושיות כדאמר בברכות י"ז ע"א אמרו עליו על ריב"ז שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק ע"ש, אלא הכא קאי על הי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, וא"כ בלתי מתאים עם גרסת הש"ס בב"ב קל"ד ובסוכה כ"ח דהתם נקט מכל הי"ג מדות רק קלין וחמורין וגזירות שוות ע"ש, והחילוק בזה הוא ע"פ מחלוקת רש"י ותוס' בסוכה ל"א ע"א, דלפירש"י לא ניתן לדרוש מכל י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן אלא ק"ו, ולשיטת התוס' שם כל המדות אדם דן מעצמו חוץ מגז"ש אא"כ למדה מרבו ע"ש, והשתא לפי הגרסא דהתם ק"ו וגז"ש, נקט אלו דוקא, דק"ו הוא בסברא וגז"ש מקבלה ועמש"כ בחידושי לב"ב שם, וגרסא זו מתאמת יותר עם שיטת התוס', דלהכי תפס מכל הי"ג מדות רק אלו, אבל לפי גרסא דהכא וכל המדות של חכמים, לשון זה סובל כל הי"ג מדות גם לפי פירש"י כנלע"ד.
שם כשמת בנו של ריב"ז נכנסו תלמידיו לנחמו כו', ע' עקידה שער נ"ט ושם למגילת איכה בפסוק מה אעידך.

פרק טו

הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב אף כל דבריהם כגחלי אש, בב"ר פנ"ב סי' ד' הביא לזה מקרא דבשביל שאמר אברהם ללוט הפרד נא מעלי היו דבריו כגחלי אש ופרישתו היתה פרישת עולם, וע"ע בפסיקתא רבתי פרשה ג' סי' ג'.

פרק טז

אמרה לו אני אחבשך בבית האסורין אמר לה ה' מתיר אסורים כו', ע' יומא ל"ה ע"ב ובב"ר פרשה פ"ז סי' יוד.

פרק יז

פעם אחת היה ריב"ז מהלך בשוק ראה ריבה אחת שמלקטת שעורים מתחת רגלי בהמתן של ערביים כו', ע' כתובות ס"ו ע"ב ובתוספתא שם ספ"ה ובמד"ר איכה פ"א סי' מ"ח ובספרי נצבים פיסקא ש"ה.

פרק יח

לעת זקנתו של ר' יהושע נכנסו תלמידיו לבקרו כו' ע"כ, הנה תלמידים אלו הם ר' יוחנן בן ברוקה ור' אלעזר חסמא, ויו"ט היה ובאו להקביל פניו כמבואר בחגיגה ד"ג ע"א וברש"י שם, ובאו מיבנה לפקיעין כמבואר בתוספתא סוטה פ"ז ובמכילתא פ' בא פט"ז, וע"ש בחילופי הגרסאות.

שם ולר' יוחנן בן נורי קופה של הלכות, בגיטין ס"ז ע"א הגרסא קופת הרוכלים ע"ש.

שם איסי בן יהודא היה קורא לחכמים שמות לר"מ חכם וסופר כו' לר"א בן יעקב קב ונקי כו', הנה בגיטין ס"ז גרסינן משנת ראב"י קב ונקי ובעירובין ס"ב קאמר בלשון קיי"ל משנת ראב"י קו"נ ומסתימת לשון זה משמע דבכ"מ הלכה כראב"י באין הבדל, וכ"כ רש"י בגיטין שם שהלכה כמותו לעולם, ובהגהות מהר"ב רנשבורג ס"פ החולץ הורה לדברי רש"י בקידושין ס"ב ע"ב, אמנם ממה שהביא ראייתו מיבמות דל"ז וד"ס כבר הקדימו בזה הרא"ש בפ"ק דביצה ד"ו ע"ב וע"ש בהגהות הגרי"ב ובט"ז וביאור הגר"א והגרע"א ליו"ד סי' ט"ו.

ונפלאתי ביותר ע"ד הכ"מ ספ"ב מבית הבחירה שמסתפק בזה, וסתר גם לדבריו מש"כ לדבר פשוט בפ"ה ה"ט ממחו"כ דכיון שלא נשנה במשנה לית הלכתא כראב"י ע"ש. ולא זכר נמי לשיטת רש"י בכה"מ ולדברי הרא"ש כנ"ל, וטפי הי"ל להעיר ממש"כ הרמב"ם בפיה"מ ספ"ק דמדות דלית הלכתא כראב"י אע"ג שנשנו שם דבריו במשנה, וזה ודאי פלא, ואדרבה התוס' בבכורות כ"ג ע"ב כתבו דאפילו היכא דלא מסתבר כוותיה אפ"ה פסקו הלכה כמותו, ומנא ליה להרמב"ם לבטל את כל הכלל דמשנת ראב"י קו"נ וצ"ע, וע"ע מש"כ בחידושי למס' מדות דל"ו ולבכורות שם.

פרק יט

ר"ש אומר בא ממקום חושך וחוזר למקום חושך כו' ומה עתיד להיות רימה ותולעה שנאמר אף כי אנוש רימה ובן אדם תולעה ר"א בן יעקב אומר רימה בחייו ובן אדם תולעה במותו רימה בחייו זה כינים ובן אדם תולעה במותו זה שמרחיש במותו, הנה

נחלקו בפירושא דהאי קרא דלר"ש כל הכתוב איירי בלאחר מותו ולראב"י רישא דקרא בחייו וסיפא במותו, ובמד"ר קהלת פ"ה בפסוק ברבות הטובה משמע כראב"י, ובתוס' שבת י"ב ע"א ד"ה שמא נראה שהי"ל גרסא אחרת במדרש שם, ועמש"כ הרמב"ם בפ"ג ה"י מה' טומאת מת ובפיה"מ אהלות פ"ב מ"ב.

פרק כ

וכי בחרב הרגו והלא במאמר הרגו שנאמר הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי מלמד שהרגו בשם, ע' מד"ר שמות פ"א סי' ל'.

פרק כא

ואומר כעת יאמר ליעקב ולישראל וגו' כך אמר הקב"ה לבלעם כעת ולא בעת לא בעת שאתה עומד בתוכה אלא כעת שאני עתיד לעשות להם גאולה לישראל, וע' מאי דדרשו על תיבת כעת בירושלמי שבת ספ"ו וע"ע במד"ר אמור פכ"ז סי' ב' ובפ' בלק פ"כ סי' כ'.

פרק כב

שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה אם לחכמים יפה שתיקה ק"ו לטפשים כו', הנה מלשון זה משמע דכל המאמר הוא מרשב"ג, אבל בפסחים צ"ט ע"א ובתוספתא שם פ"ט נראה דסוף דבריו דהכא היא סתמא דברייתא, וע' בירושלמי פסחים פ"ט ה"ט ובמס' ד"א זוטא פ"ז.

פרק כג

כן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר מכל מלמדי השכלתי, הנה במס' תמיד דף ל"ב ע"א אמרינן דכששאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני הנגב איזהו חכם השיבוהו הרואה את הנולד. ולכאורה הלא תשובה זו היא רק מצד הסברא ומדוע לא השיבוהו ממקרא מלא דכבר פירשה דוד מלך ישראל, די"ל מלבד מה שיראו לנפשם כדמוכח התם, הוא ג"כ בלתי מנומס אם ישיבוהו הלומד מכל אדם, שהוא כאילו הם מורים לו שיתלמד מאחרים, והשיבוהו הרואה את הנולד, היינו שהוא בעצמו יראה את הנולד מהנהגת מלכותו, ועמש"כ בחידושי לתמיד שם.

פרק כד

הוא היה אומר קשין ד"ת לקנותה ככלי זהבים ונוחין לאבדם ככלי זכוכית כו', ע' חגיגה ט"ו ע"א ובירושלמי שם פ"ב ה"א ספרי פ' עקב פיסקא מ"ח מד"ר רות פ"ו סי' ד' ובילקוט איוב רמז תתקט"ז.

פרק כה

אוי לי על שתי זרועותי אלה ב' ספרי תורות שנפטרין מן העולם כו', ע' סנהדרין ס"פ ארבע מיתות ובמד"ר שה"ש פ"א בפסוק לריח שמניך טובים.

פרק כו

כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח לפי שכל א"י ראויה למזבח, צ"ע בזה מסוגיא דזבחים ס"ב ע"א וע"ש רש"י ד"ה לאו היינו דתנינא.

פרק כז

ומניין שכבוד חבירו יהא חביב עליו כרבו שנאמר ויאמר אהרן אל משה בי אדוני כו', ע' בביאור הרחב דבר לפ' שלח ט"ו ל"ג.
שם ומניין שכבוד רבו יהא חביב עליו ככבוד שמים שנאמר ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו ויאמר אדוני משה כלאם שוקלו כנגד שכינה, ע' מד"ר נשא פי"ב סי' ט' ובתנחומא בשלח סי' כ"ו ושם בפ' תצוה סי' ט' ובפ' ואתחנן סי' ב'.

פרק כח

ואין לך יופי כיופי של ירושלים ואין לך עושר כעושרה של מדי כו', ע' קידושין מ"ט ע"ב ובמד"ר אסתר פ"א סי' י"ז.

פרק כט

שכל הבוזה את חבירו לשם מצוה סוף שנפטר ממנו בכבוד שכן מצינו במשה רבינו שביזה פרעה לשם מצוה שנאמר וירדו כל עבדיך כו', ע' זבחים ק"ב ע"א ובמנחות צ"ח ע"א ובמד"ר וארא פ"ז סי' ג' ושם פ' בא פי"ח סי' א' ובילקוט שם רמזים קע"ג קע"ח.

פרק ל

ר"ש אומר כך עונש של בדאי שאפילו דובר אמת אין שומעין לו שכן מצינו בבניו של יעקב כו' בב"ר פצ"ד סי' ג' תני ר' חייא הכי מהדא עובדא דיעקב אבינו, ובסנהדרין פ"ט ע"ב הביא דכבר אמר הכי אברהם וצע"ק.

פרק לא

תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם היתה תורה כתובה ומונחת בחיקו של הקב"ה כו', והנה בהגהות הגרי"ב הביא גרסא תשעים וארבעה דורות, ולדעתי גרסת שבעים מדוייקת מאד, לפ"מ דרש"י בשבת פ"ח ע"ב סמיך דרשה זו אקרא דדבר צוה לאלף דור וראה הקב"ה שאין העולם מתקיים בלא תורה כ"כ לכן נתנן לכ"ו דורות ע"ש, ואותן כ"ו להשלים התתקע"ד הן בדיוק גמור דעשרה דורות מאדם ועד נח ועשרה עד אברהם ואח"כ אברהם יצחק ויעקב לוי קהת עמרם היינו כ"ו, ומשה רבינו הדור הז"ך לבריאת עולם קבל התורה, וע' רש"י זבחים קט"ז סוף ע"א וכן בב"ר פ"א ס"י כ"ו דורות היתה האל"ף קורא תגר כו' הרי חזינן שהוא להשלים מנין התתקע"ד דורות.
שם הא למדת שכל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא באדם, ע' עקידה למגילת קהלת בפסוק עיר קטנה.

פרק לב

ויהי לשבעת הימים מה טיבן של שבעת הימים הללו אלו ימי אבלו של צדיק (משותלח) כו', בסנהדרין ק"ח ע"ב הוא בשם רב ובב"ר פ"ג סי' ו' הוא בשם ר' נחמיה.

פרק לג

עד שבא אברהם אבינו והלך בדרכי הקב"ה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' וכי תורה אחת שמר אלא מלמד שזימן הקב"ה לאברהם אבינו ב' כליותיו כשני חכמים והיו מבינות אותו כו', הנה בתנחומא ס"פ ויגש הוא בשם רשב"י אהאי קרא, אולם במד"ר פ' חיי שרה ר"פ ס"א דרש ר"ש הכי אקרא דכי אם בתורת ה' חפצו וכה"נ במדרש תהלים סי' א'.

פרק לד

נקוד על עשרון בוי"ו למה מלמד שלא היו שם אלא עשרון אחד, ע' משך חכמה לפ' פנחס בפסוק ועשרון עשרון ובמש"כ בחידושי למנחות פ"ז ע"ב, וע"ע בראב"ן סי' מ"ה ובאבני שהם שם.

פרק לה

אין מוכרין בה בתים אלא מן הקרקעות ולמעלה כו' ואין לוקחין בה שכר בתים אבל לוקחין בה שכר מטות ומצעות ר' יהודא אמר אף שכר המטות והמצעות לא היו לוקחין בה עורות קדשים נותנין אותן לבעלי אושפיזין כו', כ"ה גרסת הגר"א ז"ל, והיינו ממש פי' ה"ר יוסף ז"ל המובא בתוס' מגילה כ"ו סוף ע"א דרק בשביל המטלטלי של המטות היו יכולים ליטול שכר אבל לא בשביל הקרקע מקום המטות.

שם כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם באחד שבטיך זו שבט יהודא ובנימן (פי מקום המקדש) מכל שבטיכם זו ירושלים שכל ישראל שותפין בה, הנה טעם הדבר פשוט וברור לפי דיני התורה שחיוב אכילת מע"ש וקדשים קלים ולעלות לרגל הוא דוקא בירושלים, והשתא אם היתה העיר הזאת שייך לשבט מיוחד הרי היו אנשי השבט מפריעים לשבטים האחרים לבא בגבולם, או שהיו מעלים שכר הדירות כמו שירצו, ולכן בהכרח שיש בירושלים קנין משותף לכל ישראל כגר כאזרח באין הבדל ועמש"כ בחידושי לעיל בסמוך.

פרק לו

ואנשי סדום רעים וחטאים רעים זה עם זה וחטאים בגילוי עריות לה' זה חלול השם מאד שהיו מתכוונים לעבירות כו', בסנהדרין ק"ט ע"א נדרש האי קרא באופנים שונים וכן בירושלמי שם פ"י ה"ג ובתוספתא שם פי"ג ובב"ר פמ"א ובתנחומא וירא סי' ז' ובאגדת בראשית פרק כ"ה.

פרק לז

ששה דברים נאמרו בבני אדם שלשה כבהמה ושלשה כמלאכי השרת ע' חגיגה ט"ו ע"א ובב"ר פי"ד סי' ג'.

שם קרא לארץ ז' שמות אלו הן ארץ אדמה ארקא חרבה יבשה תבל חלד. וכה"ג במד"ר פ' אמור פכ"ט סי' י"א כדחשיב כל שביעין החביבין, אבל במד"ר שה"ש פ"ו בפסוק יפה

את רעיתי כתרצה חשיב ששה שמות ובמדרש משלי פ"ח חשיב עשרה שמות, ובב"ר פי"ג סי' י"ב ארשב"ג ארבע שמות נקראו לארץ ע"ש.

פרק לח

ממשמע שנאמר והרגתי אתכם בחרב איני יודע שהנשים נעשו אלמנות ובנים יתומים אלא אלמנות ולא אלמנות כגון שלא ימצאו להן עדים להתירם להנשא כגון ביתר שלא נמלט ממנה נשמה להתיר אשת איש והנה רש"י בב"מ ל"ח ע"ב כ' וז"ל אלא מלמד שנשיהם מבקשות לינשא כו' שילכו בשבי ולא ידעו בניהם אם חיים אם מתים ויהיו נשיהם אלמנות לעולם שאין ב"ד מניחין אותן לינשא ובניהם כיתומים שלא ירשו נכסיהם ושתי קללות הן אחת של חרב ואחת של שבי ע"ש, והשתא לפ"מ דאמרינן הכא כגון ביתר שלא נמלט ממנה נשמה להתיר אשת איש משמע לפירש"י שם שהיו בביתר חרב ושבי ביחד ומשו"ה הנשים הנותרות נשארו בספק ארמלות דילמא נשארו בעליהן בין השבויים, אמנם בגיטין נ"ז ע"ב לא נזכרו שום שבויים שגלו ממקומן, רק ששמונים אלף קרני מלחמה נכנסו לכרך ביתר והרגו בה אנשים ונשים וטף כו' ע"ש וצ"ע.

פרק לט

ששה שמות נקרא שלמה ידידיה קהלת בן יקה אגור למואל, במד"ר נשא פ"י הגרסא שלשה שמות ריב"ל אמר שבעה וכה"נ בשה"ש רבה פ"א סי' יו"ד ובילקוט שם רמז תתק"פ וע' קהלת רבה ריש פ"א.

פרק מ

ארבעה דברים העושה אותן אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב אלו הן כבוד אב ואם כו', בשבת קכ"ז ע"א א"ר יוחנן ששה דברים כו' וע' קידושין ל"ט ע"ב ובמד"ר דברים פ"א סי' ט"ו.

פרק מא

שלש זיעות הן יפות לגוף זיעת חולי כו', ע' ברכות נ"ז ע"ב ובב"ד פ"כ ס"י.